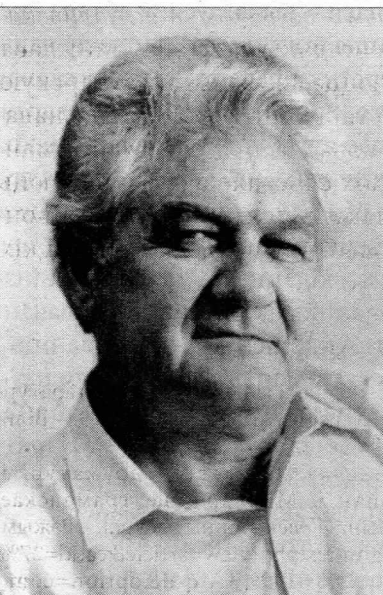

КНІГАЛЮБ, КНІГАЗНАЎЦА, КРЫТЫК СЕРАФІМ АНДРАЮК

Літаратуразнавец, крытык, лаўрэат Літаратурнай прэміі Саюза пісьменнікаў БССР імя Івана Мележа (1983) за кнігу літаратурна-крытычных артыкулаў “Жыць чалавекам”... Здаецца, жыццё і творчасць Серафіма Андрэяка паўтараюць звыклы шлях таленавітага літаратара па лесвіцы ўзыходжання паводле загадкаў напісанага і не ім адным пройдзенага сцэнарыя. Нарадзіўся 10 сакавіка 1933 г. у сям’і селяніна ў вёсцы Градзялі Беластоцкага ваяводства Польскай рэспублікі. Пасля вызвалення Заходняй Беларусі ў 1939 г. пайшоў у школу. Адносіцца да пакалення “дзяцей вайны”, якое ў маленстве зведала на сабе, на лёсе сям’і і роднай вёсцы, што такое вайна ў яе “сапраўдным крывава-барвовым абліччы” (калі выкарыстоўваць вызначэнне Льва Талстога). У 1945 г., калі родная вёска апынулася за мяжой у Польшчы, сям’я пераехала ў БССР (вёска Бербашы Карэліцкага раёна). У 1952 г., пасля заканчэння сярэдняй школы ў гарадскім пасёлку Мір, С. Андрэяк паступіў на філалагічны факультэт БДУ. З 1957 да 1962 г. працаваў выкладчыкам беларускай мовы і літаратуры ў Крываносаўскай сярэдняй школе Старадарожскага раёна. Паступіў у аспірантуру Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР, абараніў кандыдацкую дысертацыю (1966). Стаў навуковым супрацоўнікам названай навукова-даследчай установы, прайшоў шлях ад малодшага навуковага супрацоўніка да старшага навуковага супрацоўніка.

У 1960 г. Серафім Андрэяк апублікаваў у газеце “Літаратура і мастацтва” (тады выходзіла

двойчы на тыдзень на чатырох старонках) пісьмо ў рэдакцыю пад пытаннем “Каму верыць?”. У наступным лісце ў рэдакцыю, надрукаваным тамсама 1 верасня 1961 г. пад назвай “У хрэстаматыю – творы хрэстаматыйныя”, прадоўжыў размову пра школьныя падручнікі, дапаможнікі і хрэстаматыі. Звярнуў на сябе ўвагу палемічным задзеям і прагай абнаўлення літаратурнага школьнага навучання, тым самым далучыўшыся да кагорты маладых змагароў з вульгарна-сацыялагічнымі перажыткамі мінулай эпохі.

Хутка ў наступных публікацыях у рэспубліканскай, а неўзабаве і ў тагачаснай усесаюзнай прэсе С. Андрэяк абазначыў кола сваіх літаратурных і навуковых зацікаўленняў: сучасная праблематыка, традыцыйнае і наватарскае, новыя характары, творчая індывідуальнасць пісьменніка. Гісторыка-крытычныя развагі будаваў на матэрыяле творчасці прадстаўнікоў даваеннага і пасляваеннага пакалення (М. Лынькоў, Я. Скрыган, М. Лобан, А. Кулакоўскі, І. Мележ, І. Шамякін, Я. Брыль, М. Лупсякоў, А. Чарнышэвіч, А. Карпюк) і пакалення шасцідзясятнікаў (І. Пташнікаў, Б. Сачанка, А. Вярцінскі, У. Караткевіч, І. Чыгрынаў, П. Місько). Гэты спіс імёнаў неўзабаве дапоўніўся прозвішчамі тагачасных актыўных літаратурных даследчыкаў (У. Юрэвіч, Ю. Пшыркоў, А. Адамовіч, Д. Бугаёў, С. Гусак, Ф. Куляшоў, А. Матрунёнак). Уласныя крытычныя артыкулы і літаратурныя агляды С. Андрэяк прысвячаў актуальнай праблематыцы літаратурнага працэсу: “Шукаць галоўнае ў сучаснасці”, “У нагу з жыццём”, “Панарама часу – панарама літаратуры”, “Факт, дакумент і праўда жыцця”, “Каб крытыка была крытыкай”. Уважліва сачыў за творчымі пошукамі маладых празаікаў (А. Жук, Г. Далідовіч, Л. Калодзежны, В. Гігевіч). Шмат пісаў пра І. Пташнікава, Б. Сачанку, Я. Сіпакова, у чыёй творчасці знаходзіў блізкае да ўласных навукова-даследчых пошукаў і каго ацэньваў як летапісцаў народнага жыцця, глыбокіх бытапісальнікаў, знаўцаў беларускай мовы. Сучаснікі хутка заўважылі літаратурную тройцу – Б. Сачанку, Я. Сіпакова і С. Андрэяка, якіх, акрамя чыста літаратурных інтарэсаў, аб’ядноўвала амаль хваравітая страсць да кнігі. Расказвалі пра іх фантастычныя кнігазборы і амаль прафесійнае паляванне як на кніжныя навінкі, так і на рарытэты. Прынамсі, самога Серафіма Антонавіча, імя якога часта згадвалі ў звязку з пушкінскімі радкамі “і шестикрылый Серафим на перепутье мне явился”, можна было

Барыс Сачанка, Алесь Савіцкі, Серафім Андрэюк, Леанід Гаўрылкін, Янка Сіпакоў.
21 красавіка 1984 г.

амаль штодня бачыць у бібліятэках – тагачаснай Ленінскай, навуковай, акадэмічнай.

Прозвішча С. Андрэюка выклікала павышаную ўвагу літаратурнага асяроддзя ў пачатку 70-х гг. мінулага стагоддзя, пра што грунтоўна і ўражліва гаварыў Іван Мележ у дакладзе на пленуме СП БССР 16 лютага 1972 г., прысвечаным пытаннем беларускай літаратурнай крытыкі. Пазней, у 1991 г., калі адзначалася 70-годдзе народнага пісьменніка І. Мележа, я, рыхтуючы юбілейны артыкул для часопіса “Полюмя”, наведаў сям’ю прэзідэнта, каб адшукаць што-небудзь новае пра яго жыццё і творчасць у яго запісных кніжках. Лідзія Якаўлеўна Пятрова-Мележ, удава пісьменніка, ласкава дазволіла мне папрацаваць з прынесенымі запіснымі кніжкамі, якія занялі ці не чвэрць паверхні шырокага стала ў кабінёце пісьменніка. Прызнацца, пасля працы з гэтым архівам Алесь Адамовіч (ён не толькі ўважліва вывучаў творчую лабараторыю прэзідэнта, але і сумесна з Л. Пятровай-Мележ рэстаўраваў 4 і 5-ы тамы “Палескай хронікі”, незавершанай аўтарам), пасля тэксталагічнай апрацоўкі сямейнага архіва складальнікамі Збору твораў мне мала што засталося дадаць да зробленага. Аднак у нататніках І. Мележа пачатку 1970-х г. я наткнуўся на мноства запісаў, датычных С. Андрэюка: гэта былі напаміны самому сабе, што трэба патэлефанаваць крытыку, запісы яго службовага і хатняга адрасоў і накіды тэксту будучага даклада, у тым ліку і часткі, у якой гаварылася пра рукапіс яго зборніка крытычных артыкулаў, рассыпанага яшчэ ў карэктуры рэдактурай пад кіраўніцтвам Х. Жычкі. Іван Мележ бліскуча выкарыстаў нагоду для таго, каб сказаць праўду пра кнігу С. Андрэюка і пра літаратурнае жыццё.

Дамо слова самому дакладчыку І. Мележу, вылучым асноўнае: «Я сустрэўся з загадчыкам рэдакцыі Х. Жычкам, папрасіў расказаць, чаму за-

трымана кніга. Галоўнае ў тым, што сказаў Х. Жычка, зводзілася да трох пунктаў: Андрэюк выказвае “ўстарэлыя погляды”, “ён не тых хваліць” і нават – запомнілася – выказаўся: у аўтара “не нашы погляды”. Я папрасіў даць верстку, прачытаў і адразу скажу, што, хоць кнігу там-сям і варта было яшчэ падрэдагаваць, ніякіх “не нашых”, не савецкіх, поглядаў не ўбачыў. Кніга, вядома, наша, савецкая. (Дарэчы, як можна так лёгка кідацца падобнымі абвінавачаннямі!) Што да абвінавачання: Андрэюк не “таго хваліць”, то тут было над чым падумаць – Андрэюк “хваліў” М. Лобана,

А. Чарнышэвіча, Я. Брыля, В. Быкава, У. Караткевіча, І. Пташнікава, І. Мележа і некаторых іншых. Хваліў і некаторых іншых і крытыкаваў. Чаму гэта не тыя, пра каго трэба пісаць?»*.

Сумная гісторыя з кнігай С. Андрэюка, працягваў І. Мележ, не толькі адбілася на яе аўтары, але і “прымусіла задумацца не аднаго крытыка...”. Яго вердыкт: “Вось адна з прычын, чаму наша крытыка стала такой асцярожнай і лічыць за лепшае абыходзіць некаторыя творы і з’явы”.

Пасля завяршэння гэтай “сумнай гісторыі” (словы І. Мележа) Серафім Андрэюк спакойна працаваў старшым навуковым супрацоўнікам Інстытута літаратуры. Быў узнагароджаны Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР. Ён аўтар манаграфій “Жыццё. Літаратура. Герой”, “Выявляючы жыццём”, “Традыцыі і сучаснасць”, “Жыць чалавекам”, “Чалавек на зямлі”, суаўтар “Гісторыі беларускай савецкай літаратуры”, “Гісторыі беларускай літаратуры XX ст.”, кніг “Стыль аўтара”, “Янка Купала і Якуб Колас у кантэксце славянскіх літаратур”, “Актуальныя праблемы сучаснага літаратурнага працэсу”, “Сучасная літаратура” і дзясяткаў артыкулаў. У 1981 г. стаў галоўным рэдактарам выдавецтва “Мастацкая літаратура”. Сышоўшы на пенсію, працаваў у акадэмічным Інстытуце літаратуры, выконваў планавыя і пазапланавыя заданні, дапамагаў маладым творча сталець і не баяцца нападак празмерна пільных калег. 80-годдзе юбіляр сустракае сёння ў добрым творчым здароўі.

Міхась ТЫЧЫНА,

доктар філалагічных навук,
загадчык аддзела тэорыі і гісторыі літаратуры
Цэнтра даследаванняў беларускай культуры,
мовы і літаратуры НАН Беларусі.

* Мележ, І. Збор твораў : у 10 т. / І. Мележ. – Мінск : Маст. літ., 1983. – Т. 8 : Жыццёвыя клопаты : артыкулы, эсэ, інтэрв’ю. – С. 491 – 492.